

พิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ไทย

ความหมายของคำว่า "ไหว้ครู"

ในเรื่องของการไหว้ครูนับเป็นวัฒนธรรมไทยแบบหนึ่ง เป็นขนบธรรมเนียมอันดีงามในส่วนที่เกี่ยวกับ กิริยามารยาท สัมมาคารวะ และมีส่วนที่จะโน้มน้าวจิตใจมนุษย์ให้รักษาคุณความดี รักษาวิทยาการสืบเนื่องไป ด้วยดี ทั้งยังจงใจให้เป็นผู้มีนิสัยอ่อนโยนไม่แข็งกระด้าง ได้มีผู้ให้ความหมายของคำว่า "การไหว้ครู" อยู่หลายท่าน ดังนี้

"การไหว้ครู" คือ การแสดงถึงความเคารพทศเวทิต่ท่านบูรพาจารย์ และครูบาอาจารย์ ผู้ซึ่งประสิทธิ์ประสาทวิชาให้ เพื่อจะได้เป็นความรู้ติดตัวนำไปประกอบอาชีพ เพื่อสร้างความเจริญรุ่งเรืองให้แก่ตนเองในภายภาคหน้า

"การไหว้ครู" คือ การที่ศิษย์แสดงความเคารพ ยอมรับนับถือครูบาอาจารย์อย่างจริงใจว่า ท่านเปรียบพร้อมด้วยคุณธรรมความรู้ ศิษย์ในฐานะผู้สืบทอดมรดกทางวิชาการ จึงพร้อมใจกันปวารณาตัวรับการถ่ายทอดวิชาความรู้ด้วยความวิริยะอุตสาหะมานะอดทน เพื่อให้บรรลุจุดมุ่งหมายปลายทางของการศึกษาตามที่ได้ตั้งใจไว้

"การไหว้ครู" คือ การแสดงถึงความสำนึกที่ตึงาม โดยเฉพาะเรามักจะกระทำแก่สิ่งของหรือบุคคลที่มีความสำคัญแทบทั้งสิ้น เช่น นักเรียนประกอบพิธีไหว้ครู ก็เพราะนักเรียนเห็นว่าครูเป็นบุคคลที่สำคัญในชีวิตของเขา คือ เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้ และเป็นปวงชนียบุคคล ครูอาจารย์จึงเป็นบุคคลที่คู่ควรแก่การไหว้เป็นอย่างยิ่ง

ความสำคัญของการไหว้ครู

ไทยเรามีประเพณีการไหว้ครูมาแต่โบราณ เราไหว้ครูเพราะเราเคารพในความเป็นผู้รู้ และความเป็นผู้มีคุณธรรมของท่าน คุณสมบัติทั้ง 2 ประการของครูต้องสอดคล้องสัมพันธ์กับคุณธรรมของศิษย์ การเรียนการสอนจึงจะดำเนินไปได้ด้วยดี ถ้าจะเปรียบเทียบการเรียนการสอนเป็นต้นไม้ คุณธรรมของครูนับตั้งแต่ปัญญา ความเมตตา กรุณา และความบริสุทธิ์ใจ ซึ่งเป็นฐานรองรับให้ต้นไม้คงอยู่ได้ ในขณะที่เดียวกันคุณธรรมของศิษย์ไม่ว่าจะเป็นความเคารพ ความอดทน หรือความมีระเบียบวินัยก็เปรียบเสมือนน้ำหล่อเลี้ยงให้ต้นไม้เจริญเติบโต ออกดอกออกผล อย่างงดงาม ในความสำคัญของการไหว้ครูมีผู้กล่าวไว้ดังนี้

"ประเพณีการไหว้ครูมีมาแต่โบราณ คนไทยเป็นคนที่มักตั้งอยู่อย่างแรงกล้า และได้รับการอบรมต่อกันมาให้เป็นผู้มีกตัญญูต่อผู้มีพระคุณ การที่จะกระทำกิจการใดๆ ก็ต้องได้รับคำแนะนำจากครู แม้แต่การเลียนแบบหรือลักจำเขามาาก็ต้องเคารพผู้ให้กำเนิด หรือประดิษฐ์สิ่งนั้น ในการศึกษาศิลปวิทยาการต่างๆ ต้องมีการไหว้ครูก่อนทั้งนั้น การไหว้ครูถือว่ามีสำคัญมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการเรียนศิลปการดนตรี และนาฏศิลป์ เป็นพิธีการที่ค่อนข้างยิ่งใหญ่ และมีพิธีรีตองมากกว่าการไหว้ครูทางหนังสือ"

"โขน และละครเป็นศิลปะที่ถือเอากระบวนการเต้นกระบวนการรำเป็นสำคัญ เพราะการเล่นโขนเล่นละครเป็นศิลปะที่ประณีตมาก จะต้องฝึกหัดกันนานๆ จึงจะเล่นเป็นตัวดีได้ บรรดาศิษย์ที่เข้ารับการฝึกได้จึงหัดกันมาแต่เด็กๆ เมื่อหัดรำเพลงช้า และเพลงเร็วได้แล้วก็นับว่ารำเป็น พอจะออกเล่นออกแสดงเป็นเสนาหรือนางก้านัลได้ จึงจะกำหนดให้ทำพิธีไหว้ครู ถ้าหัดปีพาทย์เมื่อบรรเลงเพลงโหมโรงได้จบก็นับว่าเป็นพอที่จะออกงาน เช่น บรรเลงในการสวดมนต์เย็น หรือฉันทเข้าได้ก็ให้ไหว้ครูเช่นกัน และเมื่อครูอาจารย์เห็นว่าศิษย์เหล่านั้นเต้นรำทำเพลงได้ดีแล้ว ครูจึง "ครอบ" ให้ เท่ากับอนุญาตให้เป็นโขนละครคนได้ นับแต่นั้นมาก็เป็นเหมือนศิษย์นั้นๆ ได้ประกาศนียบัตรประกาศความเป็นโขนละครคนแล้ว นี่เป็นแบบแผนที่มีมาแต่โบราณ"

"พิธีไหว้ครูที่ปฏิบัติกันเคร่งครัด ได้แก่ พิธีไหว้ครูอาจารย์ทางดุริยางคศิลป์ และนาฏศิลป์ ถือกันว่า เพลงหน้าพาทย์ ดนตรีบางเพลง และท่ารำบางท่า เป็นเพลง และท่ารำที่ศักดิ์สิทธิ์ ถ้ายังไม่ได้ทำพิธีไหว้ครู และพิธีครอบเสียก่อนแล้ว บรรดาครูอาจารย์ทั้งหลายก็ไม่กล้าสอนกล้าหัดให้ศิษย์ ด้วยเชื่อกันว่าจะเกิดผลร้ายแก่ครูผู้สอน และแก่ศิษย์เองด้วย ถ้าเกิดอุบัติเหตุใดๆ ขึ้นก็จะกล่าวกันว่า "ครูแรง" เหตุนี้โรงเรียนนาฏศิลป์ ของกรมศิลปากรจึงได้กำหนดงานพิธีไหว้ครู และพิธีครอบขึ้นเป็นประจำปีละครั้งในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือเป็นวันครูในตอนต้นภาคเรียนแรกแต่ละปีการศึกษา ทำนองเดียวกับโรงเรียนต่างๆ เพียงแต่มีพิธีไหว้ครูนาฏศิลป์ และดุริยางคศิลป์เพิ่มจากไหว้ครูธรรมดา และมีพิธีครอบประกอบด้วย เพื่อครู ศิษย์ และนักเรียนจะได้เริ่มสอนเริ่มเรียนกันไปอย่างเรียบร้อย และสบายใจ"

ประวัติของพิธีไหว้ครู

การประกอบพิธีไหว้ครูนั้นไม่ปรากฏหลักฐานถึงความเป็นมาของพิธีไหว้ครู และครอบครัว - ละคร ว่าสืบเนื่องมาตั้งแต่เมื่อใด แต่ได้มีการกำหนดระเบียบแบบแผน เพื่อเป็นแนวทางในการปฏิบัติโดยการบอกเล่าต่อกันมาเป็นมุขปาฐะ ตำราพิธีไหว้ครู และครอบครัว - ละครของไทยมีอยู่ 2 ฉบับ คือ สมุดไทยมีจำนวน 3 เล่ม แต่คงเหลือเพียงเล่ม 2 เล่มเดียว ส่วนเล่ม 1 และเล่ม 3 หายไป ซึ่งเข้าใจว่ามีนักปราชญ์รวบรวมชำระ ทูลเกล้าฯ ถวายพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราเป็นพิธีไหว้ครู - ละคร ฉบับหลวง ในรัชกาลที่ 4 ส่วนอีกฉบับหนึ่ง คือ สมุดไทยเล่ม 2 ที่หลงเหลือมาจากฉบับแรก ได้ตีพิมพ์ใช้เป็นแบบฉบับของการทำพิธีไหว้ครู - ละครในสมัยรัชกาลที่ 6

ในสมัยรัชกาลที่ 4 พิธีไหว้ครู - ละครได้เริ่มเมื่อวันพฤหัสบดี ขึ้น 1 ค่ำ เดือน 6 พ.ศ. 2397 ส่วนการไหว้ครู นอกพระราชวังนั้นเริ่มมีมานานแล้ว เพราะได้ปฏิบัติกันเป็นประเพณีติดต่อกัน อย่างเช่น การฝึกหัดละครโนห์ราชาติ เมื่อรำเพลงครูได้แล้ว ครูจึงสอนให้ท่องบทเพราะละครโนห์ราชาติยังใช้ร้องกลอนสด (เหมือนอย่างเล่นเพลงลิเก) ไม่มีหนังสือบทย่างละครในกรุงเทพฯ แล้วสอนให้ร้องให้รำทำบทไปจนพอทำได้ ผู้ที่เป็นครูหัดจึงพาไปให้ครูครอบ เรียกว่า "เข้าครู"

นอกจากนี้ในเรื่องพิธีไหว้ครูนั้น ยังเกี่ยวข้องกับลัทธิธรรมเนียมของการแสดงโขน - ละคร เพราะลักษณะพิเศษของโขน - ละครไทยนั้น นอกจากจะเป็นนาฏศิลป์แล้วยังเป็นลัทธิอีกอย่างหนึ่ง กล่าวคือ เป็นลัทธิมีพิธีกรรมของตนเอง และโดยเหตุนี้นาฏศิลป์ไทยมีความผูกพันใกล้ชิดกับศาสนาฮินดูตั้งแต่ในระยะแรกเริ่ม ลัทธิธรรมเนียมของโขน - ละครไทยที่เกิดขึ้นต่อมาจึงหันไปทางไสยศาสตร์หรือศาสนาฮินดู เทพเจ้าอันเป็นที่นับถือในลัทธิโขน - ละครก็คือ พระเป็นเจ้าของศาสนาฮินดู ได้แก่ พระอิศวร พระนารายณ์ พระพรหม และพระพิฆเนศ นอกจากนี้ก็มีเทพเจ้าอื่นๆอีกบางองค์ เช่น พระปรครุขรรพ ผู้ซึ่งถือว่าเป็นใหญ่ในทางดนตรี รองลงมาได้แก่ ครูปี่ชยา ซึ่งมีส่วนที่เคารพแสดงออกด้วยหัวโขน ได้แก่ พระภรตฤๅษี ซึ่งเป็นหัวฤๅษีหน้าทอง พระนารทฤๅษี ซึ่งเป็นหัวฤๅษีหน้ากระดาศเขียนสี หัวพระพิราพซึ่งเป็นหัวโขนยักษ์ หัวโขนพระราม พระลักษมณ์ เทร็ดโนห์รา และรัตเกล้าอันเป็นศิราภรณ์ของนางกษัตริย์ในเรื่องละคร หัวโขนอื่นๆที่ใช้ในการแสดงนั้นก็ถือว่าเป็นวัตถุที่เคารพทั้งสิ้น จะจับต้องหรือตั้งไว้ที่ใดก็ต้องกระทำด้วยความเคารพ

การจัดพิธีไหว้ครู

การจัดพิธีไหว้ครูนั้น มักนิยมจัดกันในวันพฤหัสบดี ซึ่งถือว่าเป็นวันครูอันเกี่ยวข้องกับตำนานเทพเจ้าพระพฤหัสบดี ในปัจจุบันบางครั้งก็นิยมจัดกันในวันอาทิตย์ได้อีก 1 วัน แต่ไม่ว่าจะจัดวันพฤหัสบดีหรือวันอาทิตย์ จะต้องไม่ตรงกับวันพระเพราะถือว่าครูจะไม่ลงมา และหาซื้อเครื่องสังเวคลำบาก เดือนที่นิยมกระทำพิธีไหว้ครูตามแบบโบราณนั้น นิยมประกอบพิธีในเดือนที่เป็นเลขคู่ ยกเว้นเดือน 9 เดือนเดียวที่อนุโลม เพราะถือเป็นเคล็ดว่าเป็นเลขที่ดี ก้าวหน้า และมักทำกันในวันข้างขึ้น ซึ่งถือว่าเป็นวันฟู ข้างแรมอันถือว่าเป็นวันจมไม่นิยมประกอบพิธีกัน

ลักษณะพิธีต่างๆของการไหว้ครู

ตอนที่ 1 พิธีสวดมนต์เย็น หมายถึง พิธีสงฆ์ที่มักนิยมทำกันก่อนวันไหว้ครู 1 วัน เพื่อความเป็นสิริมงคล โดยในวันนี้จะต้องจะเตรียมสถานที่ และสิ่งต่างๆที่จำเป็นให้เรียบร้อย แล้วจึงนิมนต์พระ 9 รูป มาทำพิธีสวดมนต์เย็นในโรงพิธีตั้งกล่าวก่อนเริ่มวันไหว้ครู

ตอนที่ 2 พิธีไหว้ครู หมายถึง การสำรวมใจรำลึกถึงพระคุณของบรมครูที่ประสิทธิ์ประสาทวิชาความรู้ให้แก่ศิษย์ และพร้อมใจกันเปล่งเสียงวาจาดด้วยความเคารพตามครูผู้กระทำพิธีขณะอ่านโองการ

ตอนที่ 3 พิธีครอบครู เป็นพิธีที่นิยมกันมาช้านาน หมายถึง การนำศีระะครูมาครอบ (เพื่อรับเป็นศิษย์) และครูจะคอยควบคุมรักษา คอยช่วยเหลือให้ศิษย์มีความจำในกระบวนท่ารำ จังหวะดนตรี หากมีสิ่งใดที่ไม่งามจะเกิดขึ้นกับศิษย์ ครูจะช่วยปิดเป่าให้พ้นจากตัวศิษย์

พิธีครอบครูนี้นับว่าเป็นการทำให้ผู้เรียนมีกำลังใจว่าครูจะคุ้มครองรักษา ครูจะช่วยเหลือแม้จะรำผิดพลาดไปบ้างจะทำให้ผู้เรียนไม่ตระหนกตกใจจนเกินไป เพราะมีความเชื่อมั่นว่าตัวเองได้ทำพิธีครอบครูแล้ว ครูคงให้อภัยในความผิดพลาด อีกประการหนึ่งพิธีครอบครูนี้นักศึกษานาฏศิลป์ทุกคนถือว่าเป็นพิธีสำคัญ และจำเป็นสำหรับผู้ศึกษาปฏิบัติท่ารำที่อยู่ในระดับสูง เช่น การรำเพลงหน้าพาทย์ ก่อนจะรำผู้ศึกษาต้องผ่านพิธีครอบครูก่อนจึงจะต่อท่ารำได้

ตอนที่ 4 พิธีมอบ พิธีนี้เป็นขั้นตอนที่สูงที่สุด หมายถึง การได้รับการมอบความรู้ความเป็นครู ผู้สืบทอดการอบรมสั่งสอนในสมัยที่ยังไม่มีปริญญาบัตรเป็นเครื่องกำหนดความรู้ ขั้นตอนนี้เป็นขั้นตอนที่ครูผู้สอนวิชานาฏศิลป์จะ

พิจารณาว่า ศิษย์คนใดมีความรู้ในวิชานาฏศิลป์มีฝีมือในการร่ายยอดเยี่ยม จนถือเป็นแบบแผนที่ดีได้ และมีความประพฤติเรียบร้อย เหมาะสมที่จะเป็นครูสืบทอดความเป็นผู้รู้ให้กับผู้อื่นได้ต่อไป การมอบนั้น ครูผู้กระทำพิธีจะรวบรวมบรรดาอาวุธทั้งหมดที่เกี่ยวข้องกับการแสดงโขน-ละคร เช่น พระขรรค์ ดาบ หอก ธนู รวมทั้งบทธะคร มัดรวมไว้ และครูจะภาวนาคาถาประสิทธิ์ประสาทความเป็นผู้รู้ และส่งมัดอาวุธให้ศิษย์ได้น้อมรับ ก็เป็นอันว่าศิษย์นั้นได้เป็นครูสอนวิชานาฏศิลป์อย่างถูกต้องสมบูรณ์ตามประเพณีนิยมที่ปฏิบัติกันมาจนทุกวันนี้

ดนตรี และเพลงที่ใช้ประกอบในพิธีไหว้ครู

ดนตรีที่ใช้บรรเลงนิยมใช้วงปี่พาทย์เครื่องห้า ส่วนเพลงที่บรรเลงประกอบในพิธีไหว้ครูนับเป็นสิ่งสำคัญ เพราะต้องบรรเลงเพลงหน้าพาทย์อันเป็นเพลงที่ในวงการศิลปินให้ความเคารพ ผู้ที่บรรเลงได้จะต้องเป็นบุคคลที่มีฝีมือเป็นอย่างดี เพราะถ้าหากเกิดความผิดพลาดอาจจะมีผลถึงตนเองที่เรียกว่า "ผิดครู" ซึ่งเพลงดังกล่าวมีความเกี่ยวข้องกับพิธีไหว้ครูเป็นอย่างมาก เป็นเพลงที่จะกำหนดอัยเชิญครูป่อยาย (ครูเทพเจ้าต่างๆ) เป็นอย่างมากมาร่วมในพิธี ซึ่งแต่ละสถานที่อาจมีการกำหนดเรียงตามลำดับไม่เหมือนกัน เช่น

เพลงเหาะ   เชิญพระอิศวร

เพลงกลม   เชิญเทพเจ้า

เพลงโคมเวียน   เชิญเทวดาทั่วไป

เพลงบาทสกุณี   เชิญพระนารายณ์

เพลงตระพระประคนธรรพ   เชิญพระประคนธรรพ (ครูดนตรี)

เพลงระองค์พระพิราพเต็มองค์   เชิญองค์พระพิราพ
เพลงคูกพากย์   เชิญครูยักษ์ใหญ่ทั่วไป
เพลงดำเนนพราหมณ์   เชิญผู้ทรงศีล
เพลงช้า - เพลงเร็ว   เชิญครุมนุชย์
เพลงเข็ดฉิ่ง   เชิญครูนาง
เพลงกราวนอก   เชิญครุวานร
เพลงกราวใน   เชิญครูยักษ์ทั่วไป
เพลงกราวตะลุง   เชิญครูแขก
เพลงโล้   เชิญครูที่เดินทางมาทางน้ำ
เพลงเสมอเถร   เชิญครูฤๅษีขึ้นสู่ที่ประทับ
เพลงเสมอมาร   เชิญครูยักษ์ขึ้นสู่ที่ประทับ
เพลงเสมอเข้าที่   เชิญครูที่มีได้เจาะจงว่าเป็นผู้ใดขึ้นสู่ที่ประทับ
เพลงเสมอผี   เชิญวิญญาณที่เกี่ยวข้องกับนาฏศิลป์ ดนตรีสู่ที่ประทับ
เพลงแผละ   เชิญสัตว์ปีกใหญ่ เช่น พญาครุฑ มาในพิธี
เพลงลงสร   เชิญครูที่มาทุกองค์ลงสรงน้ำ
เพลงนั่งกิน   เชิญครูที่มาประชุมทุกองค์กินเครื่องสังเวย
เพลงเช่นเหล่า   เชิญครูที่มาประชุมทุกองค์ดื่มสุรา
เพลงช้า - เพลงเร็ว   เชิญทุกคนที่มาร่วมพิธีรำถวาย
เพลงกราวรำ   เชิญศิษย์ทุกคนรำเพื่อเป็นสิริมงคล และส่งครูกลับ
เพลงพระเจ้าลอยถาด   ส่งครูกลับ
เพลงมหาชัย   บรรเลงส่งท้ายเพื่อความสามัคคี

บางตำราได้เรียงลำดับเพลงหน้าพาทย์ที่ใช้ในพิธีไหว้ครู ครอบครูดนตรี และนาฏศิลป์ ตลอดจนความหมายของ
เพลงหน้าพาทย์ที่เชิญเทพเจ้าหรือครุมาร่วมพิธีต่างกันออกไปอีกดังนี้
เพลงโหมโรง   เชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ให้เสด็จมาในพิธี
เพลงสาธุการกลอง   บูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์
เพลงตระเชิญ   เชิญพระอิศวร
เพลงตระนารายณ์บรรทมสินธุ์   เชิญพระนารายณ์
เพลงสืบท   เชิญพระ พรหม
เพลงเหาะ   เชิญเทพที่เหาะเหินเดินอากาศ

เพลงโคมเวียน   เชิญเทพบุตรและนางฟ้ามาเป็นหมวดหมู่
เพลงช้า - เพลงเร็ว   เชิญครูโขน - ละคร ตัวพระ ตัวนาง
เพลง เชิดฉิ่ง   เชิญนางเมขลา
เพลงแผละ   เชิญครูที่อยู่ในอากาศ
เพลงโล้   เชิญครูที่อยู่ในน้ำ
เพลงกราวตะลุง   เชิญครูโน้ห์รา
เพลงคูกพากย์   เชิญพระคณิศ
เพลงพระปรคนธรรพ   เชิญครูตะโพนหรือครูหน้าทับ
เพลงกลม   เชิญพระปัญญาสীขร ครูทางตีต สี ตี เป่า
เพลงเสมอสามลา   เชิญพระวิสสุกรรม ครูทางช่างศิลป์
เพลงกราวนอก   เชิญครูนาฏศิลป์ทางฝ่ายขวามือ
เพลงรุกรัน   เชิญครูพระ ลิง มนุษย์
เพลงเสมอข้ามสมุทร   เชิญครูพระ ลิง มาเป็นหมวดหมู่
เพลงบาทสกุณี   เชิญครูพระราม พระลักษณ์ พระพรต พระสัตรุด
เพลงขำนาง   เชิญครูนางโขน
เพลงกราวใน   เชิญครูนาฏศิลป์ทางฝ่ายซ้ายมือ
เพลงเสมอमार   เชิญทศกัณฐ์ และพระยามารทั้งหมด
เพลงตระบองกัน   เชิญครูฝ่ายยักษ์หรืออสูร
เพลงรวสามลา   เชิญครูฝ่ายอสูรที่มีอิทธิฤทธิ์
เพลงเสมอผี   เชิญครูที่เป็นวิญญาณทั้งหลาย
เพลงดำเนินพราหมณ์   เชิญครูฤๅษีชีพราหมณ์
เพลงตระองค์พระพิราพเต็มองค์   เชิญครูพระพิราพ
เพลงตระสันนิบาต   เชิญครูมาร่วมประชุมทุกองค์

นอกจากนี้ยังมีเพลงที่ผู้รู้ได้ให้คำอธิบายเพิ่มเติมดังนี้

เพลงตระพระอิศวร   เชิญเชิญพระอิศวร
เพลงตระพระนารายณ์   เชิญพระนารายณ์
เพลงตระลงสรงพระพรหม   เชิญพระพรหม
เพลงตระพระพิฆเนศ   เชิญพระพิฆเนศ
เพลงกลม   เชิญพระอินทร์

เพลงตระพระวิชฌกรรม   เชิญพระวิชฌกรรม

เพลงตระพระปัญจสีขร   เชิญพระปัญจสีขร

เพลง ตระพระปรคนธรรพ   เชิญตระพระปรคนธรรพ

เพลงตระนาง   เชิญพระอุมา

เพลงตระฤๅษีกลไกภู   เชิญพระฤๅษีกลไกภู

เพลงตระพระฤๅษี   เชิญพระฤๅษีทั่วไป

ซึ่งเพลงดังกล่าวจะมีลักษณะประจำองค์ของเทพนั้นๆ แต่ปัจจุบันเพลงที่นำมาบรรเลงเชิญเทพแต่ละองค์ในพิธีไหว้ครุอาจแตกต่างกันไป ซึ่งอาจสืบเนื่องมาจากผู้บรรเลงได้รับสืบทอดมาจากครูแต่ละคน หรือไม่ก็เพราะมีผู้บรรเลงได้น้อย อาจด้วยครุรุ่นเก่าๆไม่ได้ต่อไว้ให้ จึงทำให้ลักษณะเพลงที่ออกมาเวลาเชิญครูแตกต่างกันออกไปดังกล่าว และในสมัยก่อนเวลาไหว้ครุก็จะไม่เรียกเพลงมาก ยกเว้นในพิธีหลวงจึงจะเรียกเพลงมาก

ในการจัดพิธีไหว้ครุโขน - ละคร จะเห็นได้ว่าในพิธีจะมีหัวโขนหรือศิระษะครุที่เป็นเสมือนตัวแทนของครูแต่ละองค์นำมาตั้งประกอบในพิธีมากมายตามโอกาส และความพร้อมของผู้จัด ในเรื่องของประวัติเทพเจ้าที่เกี่ยวข้องลักษณะที่สำคัญ ตลอดทั้งความสำคัญของหัวโขนเทพเจ้าที่พอจะนำมาเป็นตัวอย่าง ได้แก่

- หัวโขนพระอิศวร แทนองค์พระอิศวร เป็นเทพเจ้าผู้ทำลายล้าง
- หัวโขนพระนารายณ์ แทนองค์พระนารายณ์ เป็นเทพเจ้าผู้บริหาร และรักษาโลก
- หัวโขนพระพรหม แทนองค์พระพรหม เป็นเทพเจ้าผู้สร้างโลก

- หัวโขนพระอินทร์ แทนองค์พระอินทร์ เทพเจ้าผู้คอยช่วยเหลือคนดี
- หัวโขนพระพิฆเนศ แทนองค์พระพิฆเนศ เทพเจ้าแห่งความรู้ สติปัญญา และศิลปศาสตร์
- หัวโขนพระวิศสุกรรม แทนองค์พระวิศสุกรรม เทพเจ้าแห่งการช่าง และการก่อสร้าง
- หัวโขนพระปรคนธรรพ แทนองค์พระปรคนธรรพ เป็นครูทางปี่พาทย์
- หัวโขนพระปัญจสีขร แทนองค์พระปัญจสีขร เป็นครูทางด้านดนตรี
- หัวโขนพระพิราพ แทนองค์พระพิราพ เป็นเทพแห่งการประสบโชค และความตาย ศิลปินโขน - ละครไทย ให้ความเคารพในฐานะเป็นครูในวิชาดุริยางคศาสตร์ และนาฏศิลป์
- หัวโขนพระฤๅษีโลกิโก พระภรตฤๅษี พระฤๅษีตาสัส พระฤๅษีตาไฟ แทนองค์พระฤๅษีโลกิโก พระภรตฤๅษี พระฤๅษีตาสัส พระฤๅษีตาไฟ เป็นครูทางด้านการเล่นรำ ที่ศิลปินมักกล่าวถึงเสมอโดยเฉพาะพระภรตฤๅษี

สำหรับการไหว้ครูในการแสดงบางเรื่อง เป็นความเชื่อของศิลปินที่จะต้องกระทำก่อนการแสดงเสมอ เพื่อป้องกันสิ่งที่จะเป็นอัมภคณ ถึงแม้ว่าไม่ต้องทำพิธีใหญ่เหมือนกับการจัดพิธีไหว้ครูโขน - ละครทั่วไป แต่ก็ทำเพื่อความปลอดภัย และความมั่นใจให้กับผู้แสดง นอกจากนี้ การแสดงบางเรื่องจะต้องทำพิธีเพิ่มขึ้น โดยจัดเครื่องสังเวยต่างๆเพื่อบูชาครูหรือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลายก่อนการแสดงละครเรื่องนั้นๆ โดยเฉพาะละครที่แสดงเกี่ยวกับ

- กษัตริย์หรือเชื้อพระวงศ์ต่างๆในอดีต เช่น ละครเรื่องสมเด็จพระศรีสุริโยทัย เรื่องสมเด็จพระนเรศวร เรื่องพระเจ้าตากสิน ฯลฯ
- เรื่องเกี่ยวกับภูติผี เช่น ขุนช้างขุนแผน ตอนนางวันทองห้ามทัพ
- เรื่องเกี่ยวกับตัวละครที่ต้องตายตามท้องเรื่อง เช่น เรื่องพระลอ ที่ตัวแสดงต้องตายในฉากสุดท้าย คือ ตัวพระลอ พระเพื่อน พระแพง นายแก้ว นายขวัญ นางรื่น นางโรย เรื่องเงาะป่า ที่ตัวแสดงเป็นชมพลา ฮเนา และนางลำหับต้องตาย ฯลฯ

- เรื่องเกี่ยวกับตัวละครต้องแสดงโดยถูกจองจำด้วยเครื่องพันธนาการต่างๆ เช่น เรื่องราชาธิราช ตอนสมิงพระรามอาสา

ซึ่งถ้าจะแสดงเป็นเรื่องในลักษณะดังกล่าวข้างต้น ก็มักจะต้องมีพิธีไหว้ครูที่พิเศษออกไปกว่าปกติก่อนการฝึกซ้อมหรือการแสดงทุกครั้ง เพราะละครไทยส่วนใหญ่แล้วไม่นิยมแสดงเกี่ยวกับตัวละครต้องตายในเรื่องหรือถูกจองจำหรือเกี่ยวกับภูติผี ด้วยถือว่าเป็นอัปมงคล หากจะต้องแสดงก็จำเป็นต้องทำพิธีดังกล่าวขึ้น